

ETICKÉ OTÁZKY A PROBLÉMY OVPLYVŇUJÚCE OČKOVANIE PROTI OCHORENIU COVID 19

ETHICAL ISSUES AND QUESTIONS AFFECTING COVID-19 VACCINATION

Peter Vansač

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce, sv. Alžbety Bratislava

Detašované pracovisko Bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce

Recenzent/Review: prof. MUDR. Vladimír Krčméry, DrSc.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Submitted/Odoslané: 15. 02. 2021

Accepted/Prijaté: 09.03.2021

Abstrakt:

Cieľom nášho príspevku je odpovedať na etické otázky a problémy, ktoré vyvoláva očkovanie proti ochoreniu COVID-19. V tejto súvislosti sa vynárajú pochybnosti o etickosti vývoja a výroby niektorých vakcín. Pre všetkých ľudí je dôležitá bezpečnosť vakcín. V súvislosti s očkovaním nastáva otázka, aké poradie očkovania má štát zvoliť pre svojich občanov. Veľmi závažné otázky sú, kto nesie zodpovednosť za nežiadúce následky vakcín a či povinné očkovanie proti COVID-19 je v súlade s morálkou. Nemenej závažná otázka je dostupnosť vakcín pre chudobné štáty sveta. Na

tieto otázky budeme odpovedať dokumentami a vyjadreniami Cirkvi, odbornými štúdiami a správami, ktoré sú zverejnené na oficiálnych stránkach Slovenska a Európskej komisie.

Kľúčové slová:

Cirkev. Etické otázky. Očkovanie. Ochorenie Covid 19.

Abstract:

The aim of our article is to answer ethical questions and issues raised by vaccination against coronavirus disease – COVID-19. In this context, doubts about the ethics of the development and production of some vaccines arise. The safety of the vaccines is important for

all people. Regarding the vaccination, the question arises as to what order of vaccination the state should choose for its citizens. Very serious questions are who is responsible for side effects of the vaccines and whether compulsory vaccination against coronavirus disease is moral. An equally important issue is availability of vaccines in third world countries. We are going to answer these questions with documents and statements of the Church, professional studies and reports which are published on official websites of Slovakia and European Commission

Keywords:

Church. Ethical issues. Vaccination. Coronavirus disease (COVID-19).

Úvod

Vo všetkých krajinách sveta sa začalo očkovanie vakcínou proti COVID 19. Je však všeobecne známe, že ponuka, respektíve výroba vakcín nedokáže uspokojiť dopyt jednotlivých štátov a krajín. Etické otázky okolo vakcíny proti ochoreniu COVID 19 sú dôležité. V tejto súvislosti sa vynárajú tieto etické otázky:

1. Pochybnosti o etickosti vývoja a prípravy niektorých vakcín.

2. Bezpečnosť vakcín proti ochoreniu COVID 19.

3. Aké poradie zvoliť pri očkovaní vakcínou proti ochoreniu COVID 19?

4. Dostupnosť vakcín pre rozvojové krajiny (pre chudobné štáty sveta).

5. Miera zodpovednosti za následky vakcíny proti COVID 19

6. Môže byť povinné očkovanie proti koronavírusu etické?

1. Pochybnosti o etickosti vývoja a prípravy niektorých vakcín

Prvá téma, ktorá sa častokrát otvára v súvislosti s výrobou očkovacej látky, sa dotýka biologických materiálov, ktoré sa používajú pri jej vývoji.¹

V Európskej únii sa na konci decembra 2020 uvažovalo o nasadení celkovo siedmich vakcín proti covid-19 od spoločností:

1. AstraZeneca,
2. BioNtech-Pfizer,
3. CureVac,
4. Janssen Pharmaceutica NV,
5. Moderna,

¹ Porov. Vatikánska komisia COVID-19 v spolupráci s Pápežskou akadémiou pre život, *Vakcína s rovným prístupom pre všetkých, Dvadsať bodov pre spravodlivejší a zdravší svet*, In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/vakcina-s-rovnym-pristupom-pre-vsetkych>

6. NovaVax

7. Sanofi-GSK (vývoj tejto vakcíny sprevádzajú problémy a jej zavedenie sa omešká).²

8. Sputnik V (Maďarsko).

Niektoré výskumné tímy a farmaceutické spoločnosti pri vývoji vakcíny:

- **použili bunkové kultúry** pochádzajúce z potratených ľudských plodov alebo ich pri výrobe očkovacích látok uplatnili (AstraZeneca, Janssen Pharmaceutica NV, Sputnik V),
- **testovali na týchto bunkách** účinnosť výslednej vakcíny a jej spôsob vývoja a výroby bol inak morálne nezávadný (BioNtech-Pfizer, Moderna, NovaVax)
- **nepoužili vôbec bunkové kultúry** pochádzajúce z potratených ľudských plodov (CureVac).³

Z tohto dôvodu nie všetky vakcíny proti Covid 19 sú z etického hľadiska na rovnakej úrovni. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť zásadné vyjadrenie Pápežskej akadémie pre život z rokov 2005 a 2017 a Kongregácie pre náuku viery z roku 2008. Tieto dokumenty jasne rozlišujú medzi morálnou zodpovednosťou vedcov a producentov liečiv, ktorí používajú morálne problematický biologický materiál a morálnou zodpovednosťou príjemcov konkrétnych vakcín. Pokiaľ nie je k dispozícii iná vakcína a ak existuje nebezpečenstvo vážneho ohrozenia zdravia, je morálne prípustné dať sa zaočkovať alebo očkovať iné osoby, a to aj vakcínou vyvinutou s použitím buniek získaných morálne problematickým spôsobom.⁴

K rovnakému záveru dochádza aj dokument Kongregácie pre náuku viery s názvom *Vysvetľujúca poznámka ohľadom morálnosti používania niektorých vakcín proti Covid 19* z 21. decembra 2020, ktorý ďalej upresňuje, že sa to týka aj situácie "v krajinách,

² Porov. ČESKÁ BIKUPSKÁ KONFERENCE, *Stanovisko České biskupské konference k očkování proti covid-19*, <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/201222stanovisko-ceske-biskupske-konference-k-ockovani-proti-covid-19>

³ Porov. PRENTICE, D. *Update: COVID-19 Vaccine Candidates and Abortion-Derived Cell Lines*, In: <https://lozierinstitute.org/update-covid-19-vaccine-candidates-and-abortion-derived-cell-lines/>

⁴ ČESKÁ BIKUPSKÁ KONFERENCE, *Stanovisko České biskupské konference k očkování proti covid-19*, <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/201222stanovisko-ceske-biskupske-konference-k-ockovani-proti-covid-19>

kde lekárom a pacientom nie sú eticky bezproblémové vakcíny k dispozícii, alebo kde je ich distribúcia sťažená kvôli špeciálnym podmienkam skladovania a prepravy, alebo keď sú v rovnakej krajine distribuované rôzne typy vakcín, ale zdravotnícke orgány neumožňujú občanom vybrať si vakcínu na očkovanie.“⁵

Vatikánska Kongregácia pre náuku viery zdôvodňuje morálnu legitimitu použitia vakcín, ktoré sú vyrobené s použitím bunkových kultúr pochádzajúcich z potratených ľudských plodov takto: „*tí, ktorí používajú výsledné vakcíny, jedná sa o vzdialený typ spolupráce (materiálne pasívnej spolupráce) so zlom umelého potratu, z ktorého príslušné bunkové línie pochádzajú. Morálna povinnosť vyhnúť sa takejto pasívnej materiálnej spolupráci nie je záväzná v prípade vážneho ohrozenia, ako je napríklad inak nekontrolovateľné šírenie nebezpečného patogénu: tým je v tomto prípade pandemické šírenie vírusu SARS-CoV-2, ktorý spôsobuje Covid-19. Z toho vyplýva, že v tomto prípade je možné použiť všetky vakcíny uznané*

ako klinicky bezpečné a účinné s istotou vo svedomí, že aplikácia týchto vakcín neznamená formálne spoluprácu na potrate, z ktorého pochádzajú bunky, s ktorých pomocou boli vakcíny vyrobené. Je však potrebné zdôrazniť, že morálne prípustné použitie týchto typov vakcín, vzhľadom k špecifickým podmienkam, ktoré ho takým robia, samo o sebe nepredstavuje legitimizovanie ani nepriamu, potratovú prax a predpokladá odpor proti tejto praxi zo strany tých, ktorí ich používajú.“⁶ Aby sa predišlo verejnému pohoršeniu, musí byť jasné, že príjemca takejto vakcíny nijako neschvaľuje spôsob, ako bola vyrobená a podľa svojich možností sa tiež usiluje o to, aby bola v budúcnosti dostupná morálne prijateľná alternatíva.⁷

2. Bezpečnosť vakcín proti ochoreniu COVID 19

Sú vakcíny proti COVID 19 bezpečné pre ľudí?

Podľa Národného portálu zdravia v Slovenskej republike bezpečnosť vakcín je kľúčové kritérium a v

⁵ Porov. Nota sulla moralità dell'uso di alcuni vaccini anti-Covid-19, In: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/12/21/0681/01591.html#it>

⁶ Nota sulla moralità dell'uso di alcuni vaccini anti-Covid-19, In: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/12/21/0681/01591.html#it>

⁷ Ibidem.

klinických skúšaní sa skúma ešte skôr ako účinnosť. V medicíne neexistuje 100-percentne účinný liek či vakcína pre každého človeka bez akýchkoľvek nežiaducich účinkov. Európska lieková agentúra (EMA – European medicines agency) schváli len také vakcíny proti COVID-19, ktorých benefity rádovo prevyšujú ich riziká.⁸

Čo sa týka obáv o zdravotnej bezpečnosti vakcín, ktoré pociťuje nemálo lekárov a iných osôb, je potrebné zdôrazniť, že jednotlivci a spoločnosť sú oprávnené žiadať zodpovedné inštitúcie a osoby o objasnenie často kladených otázok, princípov fungovania vakcín aj mechanizmov kontroly ich zdravotnej neškodnosti. Súčasne je však potrebné k alarmujúcim správam na sociálnych sieťach a v iných médiách pristupovať s kritickým úsudkom a overovať ich u nezávislých odborníkov.⁹

Existujú obavy, že k testovaniu došlo veľmi rýchlo a vakcína nemusí byť bezpečná alebo účinná. Na túto námietku Savulescu odpovedá takto:

Po prvé, aj keď sa technológia použitá na vakcíny úspešne používa v iných vakcínach, žiadna krajina nikdy nevyrobila bezpečnú a účinnú vakcínu proti koronavírusu. Takže jedným slovom sme všetci v neprebádaných vodách.

Po druhé, akýkoľvek vývoj vakcín sa urýchlil v súvislosti so závažnou krízou v oblasti verejného zdravia. Pravdepodobná povaha vývoja akýchkoľvek biologických látok znamená, že o žiadnej vakcíne sa nedá povedať, že je stopercentne bezpečná. Avšak budú vždy existovať riziká ochorenia COVID 19 a tieto riziká budú pravdepodobne väčšie ako podávanie dobré vyrobených a schválených vakcín.

Po tretie, prejavenie sa niektorých vedľajších účinkov môže nejaký čas trvať. To nemá podporovať antivakcinačné hnutie. Vakcíny sú jedným z najväčších lekárskeho úspechov a základným pilierom verejného zdravia. Vo väčšine jurisdikcií existujú silné testovacie postupy, ktoré zaisťujú, že licencované

⁸ Porov. REDAKCIA NPZ, *Očkovanie proti COVID-19*, In: https://www.npz.sk/sites/npz/Stranky/NpzArticles/2020_12/Ockovanie_proti_COVID-19.aspx?did=6&sdid=81&tuid=0&

⁹ Porov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Stanovisko České biskupské konference k očkování proti covid-19*, In: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/201222stanovisko-ceske-biskupske-konference-k-ockovani-proti-covid-19>

vakcíny COVID-19 sú účinné a bezpečné. Je potrebné uznať, že všetko vrátane očkovania má riziká. Asi najväčšou výzvou pri vývoji a zavádzaní vakcíny proti ochoreniu COVID-19 je, že zainteresovaní budú úprimní k rozsahu týchto rizík a takto zmiernia obmedzenia dôvery v bezpečnosť a účinnosť vakcíny.

Z tohto dôvodu je potrebné dosiahnuť etickú rovnováhu, ktorá spočíva:

1. vo včasnom zavedení vakcíny a tým sa zachráni ľudské životy, ktoré sú ohrozené chorobou COVID-19,
2. v riziku vedľajších účinkov alebo neúčinnosťou vakcíny v porovnaní s dlhším a dôslednejším testovaním a vo väčšej dôvere v bezpečnosť a účinnosť, ale viac ľudí bude zomierať na COVID-19, kým k takémuto testovaniu dôjde.

Neexistuje žiadna zázračná odpoveď a vzhľadom na hospodárske, sociálne a zdravotné dôsledky rôznych opatrení proti COVID-19, ako je napríklad lockdown, bude existovať značný tlak na zavedenie vakcíny skôr.¹⁰

Aké nežiadúce účinky možno očakávať pri vakcinácii?

Podľa Národného portálu zdravia v SR možno očakávať pri podaní vakcíny tieto nežiadúce účinky:

- **Mierne nežiadúce účinky:** môžu sa líšiť pri jednotlivých typoch vakcín, zväčša ide o bolesti v mieste vpichu, bolesť svalov, teplota alebo únava. Takéto nežiadúce účinky sa môžu vyskytovať relatívne bežne, treba s nimi rátať a môžu byť aj neprijemné. Sú to však **predvídateľné** nežiadúce účinky, počíta sa s nimi, nie je to nič vážne a spôsobia maximálne krátkodobé nepohodlie.
- **Závažné nežiadúce účinky:** sú prísne sledované počas klinického testovania a ich **zriedkavosť** je základným predpokladom pre to, aby bola vakcína schválená.
- **Veľmi zriedkavé nežiadúce účinky** (výskyt menej ako 1/10 000 osôb) nemusia byť zachytené počas klinického testovania a môžu sa objaviť až po registrácii vakcíny. Liekové regulačné authority majú k dispozícii mechanizmus na ich včasné zachytenie a elimináciu.

¹⁰ Porov. SAVULESCU, J. *Good reasons to vaccinate: mandatory or payment for risk?* In: Journal of Medical Ethics, Február 2021- Volume 47-2, ISSN 0306-6800 <https://jme.bmj.com/content/47/2/78>

Ak budú miliardy ľudí po celom svete zaočkované, prípady závažných nežiadúcich účinkov sa budú objavovať a budú medializované. Pri takýchto správach treba myslieť na dve skutočnosti:

1. Bol preukázaný súvis s očkovaním?
2. Aká je štatistická pravdepodobnosť výskytu závažnejšieho nežiadúceho účinku?

Jednotlivé príbehy môžu znieť zle, ale treba si ich dať do pomeru s 1,6 milióna úmrtiami spojených s COVID-19 po celom svete. Kvôli existencii veľmi zriedkavých závažných nežiaducich účinkov vznikla debata o odškodňovanom fonde.

- Dlhodobé nežiaduce účinky: tieto sa prirodzene nedajú sledovať počas klinického testovania, môžeme však vychádzať z doterajšej skúseností. Pri vakcínach, ktoré boli doteraz schválené Európskou liekovou agentúrou prakticky neexistujú dlhodobé nežiaduce účinky. Na Slovensku má k dnešnému dňu platnú registráciu 82 vakcín. Ani v jednom prípade sa nestalo, že by bola

vakcína spätne deregistrovaná kvôli neskôr sa objavujúcim nežiadúcim účinkom.¹¹

Aké benefity môžeme očakávať:

- Preočkovanie väčšiny populácie ušetrí len na Slovensku potenciálne tisíce životov,
- odbremení sa nemocnice od tisícov hospitalizovaných ľudí na COVID-19,
- predíde sa množstvu prípadov dlhodobých následkov po prekonaní ochorenia,
- umožní nám postupný návrat k normálnemu životu,
- sumárne bude efektívna vakcína predstavovať obrovský medicínsky, spoločenský a ekonomický prínos, ktorý nám môže ušetriť množstvo životov, utrpenia a peňazí.¹²

3. Aké poradie zvoliť pri očkovaní vakcínou proti ochoreniu COVID 19?

Autori Gupta a Morain v Journal of Medical Ethics, ktorý je oficiálnym časopisom Inštitútu lekárskej etiky

¹¹ Porov. REDAKCIA NPZ, Očkovanie proti COVID-19, In: https://www.npz.sk/sites/npz/Stranky/NpzArticles/2020_12/Ockovanie_proti_COVID-19.aspx?did=6&sdid=81&tuid=0&

¹² Ibidem

Etické pridelovanie budúcich vakcín COVID-19 publikovali, ako by sa mali pridelovať vakcíny proti ochoreniu Covid 19. Podľa týchto autorov mali by existovať tri hlavné ciele vakcinačných kampaní proti COVID-19. Tieto ciele sú rovnocenné a žiaden z nich nemá byť uprednostnený pred druhým respektíve tretím cieľom.

1. Prvým je zníženie chorobnosti a úmrtnosti. To je v súlade s pozíciou amerického úradu Centra pre kontrolu a prevenciu chorôb (Centers for Disease Control and Prevention CDC), ktoré tvrdí, že hlavným účelom očkovacích kampaní je v konečnom dôsledku zníženie dopadu chorôb na zdravie.

2. Druhým cieľom je minimalizovať účinky pandémie na spoločnosť a hospodárstvo. Tento cieľ je obzvlášť dôležitý pre program COVID-19, vzhľadom na veľkosť ekonomickej straty vyvolanej pandemiou a význam udržiavania spoločenskej infraštruktúry.

3. Tretou skutočnosťou je zmenšenie nespravodlivých nerovností v oblasti zdravia v súlade s názorom, že morálnym základom verejného zdravia je sociálna spravodlivosť, a teda znižovanie nerovností, ktorým čelia

systematicky znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Tento cieľ tiež nachádza osobitnú rezonanciu v kontexte COVID-19, vzhľadom na neprimerané zdravotné a ekonomické zaťaženie pandemiou, ktoré znášajú rasové a etnické menšiny, ako aj tie s nízkym socioekonomickým postavením.¹³

Etické rozhodovanie o určovaní poradia vakcinácie

Autori Gupta a Morain uvádzajú 5 navrhovaných prístupov k určovaniu poradia vakcinácie:

1. Prvou navrhovanou stratégiou je uprednostniť tých, ktorí sú najviac náchylní na chorobnosť a úmrtnosť na COVID-19. Na základe súčasných epidemiologických údajov dostupných pre COVID-19 by uprednostnenie tých, ktorí sú najviac ohrození morbiditou a mortalitou z veľkej časti vyžadovalo očkovanie osôb nad 65 rokov, ktoré predstavujú až 73,6% úmrtí súvisiacich s COVID-19 a pacientov s pridruženými chorobami, ako je hypertenzia, cukrovka, rakovina, kardiovaskulárne choroby.

¹³ Porov. GUPTA R., MORAIN S. R. *Ethical allocation of future COVID-19 vaccines*, In: J Med Ethics Epub ahead of print: [please include Day Month Year]. doi:10.1136/medethics-2020-106850 <https://jme.bmj.com/content/early/2020/12/16/medethics-2020-106850>

2. Druhou stratégiou je stanovenie priorít podľa životného cyklu, aby sa zabezpečilo, že čo najväčší počet jednotlivcov bude mať možnosť prejsť všetkými životnými etapami (detstvo až staroba). Tento prístup by vyžadoval očkovanie osôb mladších ako 65 rokov, aby sa zabezpečilo, že títo jedinci nebudú mať skrátený životný cyklus podľa COVID-19. Nastupujúci dôkaz spájajúci multisystémový zápalový syndróm s COVID-19 u detí môže poskytnúť určitú podporu tomuto prístupu vzhľadom na kumulatívne dôkazy, že deti môžu zomrieť na následky COVID-19. Tento prístup je však pravdepodobne v napätí s cieľom minimalizovať celkovú úmrtnosť a chorobnosť, pretože súčasné údaje naznačujú, že deti a dospelí do 65 rokov, ktorí nemajú komorbiditu, sú vystavení nižšiemu riziku úmrtia na COVID-19.

Uprednostňovanie mladších jednotlivcov môže mať značný prínos v podpore návratu k osobnému vzdelávaniu, v zabezpečení mnohých zdravotných a sociálnych výhod pre samotných študentov, ako aj ekonomických výhod pre rodiny vzhľadom na prerušenie práce, ktoré predstavuje výzva virtuálneho učenia.

3. Tretou stratégiou je uprednostňovanie jednotlivcov, ktorí poskytujú „instrumentálnu hodnotu“. To by vyžadovalo očkovanie nevyhnutných zdravotníckych pracovníkov, jednotlivcov, ktorí poskytujú služby na záchranu života (tj. pracovníkov hasičských jednotiek, pohotovostných lekárskejších služieb, polície atď.) a pracovníkov, ktorí poskytujú služby, ktoré sú potrebné na to, aby spoločnosť fungovala čo najbežnejšie (tj. zamestnanci potravinárskeho priemyslu, nevyhnutný personál letiska atď.). Stanovenie priorít u týchto populácií je v súlade so zásadou reciprocity a je potrebné uznať ďalšie riziká, ktoré podstupia zásadní pracovníci pri udržiavaní najdôležitejších služieb pre spoločnosť počas pandémie. Tento prístup je v rozpore s pridelovaním vakcín podľa ďalších úvah, ktoré sa tu diskutujú (napríklad očkovanie osôb s najväčším rizikom úmrtia). Môže to však byť v súlade s cieľom minimalizácie úmrtnosti a chorobnosti na COVID-19 - jednak zabezpečením toho, aby tí, ktorí zohrávajú kľúčovú úlohu v prebiehajúcej reakcii COVID-19, boli schopní naďalej slúžiť v tejto funkcii a zároveň mohli znižovať riziko

rozšírenia, pretože dôležití pracovníci majú spravidla oveľa viac sociálnych kontaktov ako ostatní.

4. Štvrtou prioritnou stratégiou je zabezpečenie rovnakého prístupu. Tento prístup môže zahŕňať udelenie rovnakej priority očkovaníu všetkým jednotlivcom, rešpektovanie prirodzenej morálnej rovnosti každého človeka. Na prvý pohľad sa to môže javiť ako dosiahnuteľné zavedením politiky „*kto skôr príde, ten skôr bude*“ v očkovaní alebo použitie lotériového systému na výber jednotlivcov, ktorí dostanú očkovanie. Takéto politiky však neuznávajú štrukturálne nerovnosti v pozadí, ktoré majú vplyv na schopnosť určitých skupín vôbec vstúpiť do poradia, čo dokazujú rozdiely v prístupe k prostriedkom na testovanie COVID-19. Je nepravdepodobné, že tento prístup dosiahne cieľ zmenšenia zdravotných rozdielov a môže ich dokonca prehĺbiť, pretože rovnaký prístup nie je rovnocenný spravodlivému prístupu.

5. Piata je prioritou znižovania šírenia infekcií COVID-19. Jedným z prístupov k tejto stratégii je zníženie šírenia infekcie v obmedzených komunitách, čo by malo za následok očkovanie skupín jednotlivcov, ktorí sú

vo veľmi úzkom kontakte navzájom, ako sú napríklad opatrovateľské domy a väznice. Ďalším prístupom je zníženie šírenia v celej komunite, čo by malo za následok očkovanie osôb, ktoré by s najväčšou pravdepodobnosťou infikovali veľké množstvo jednotlivcov (napríklad tých, ktorí sa pravidelne zúčastňujú veľkých spoločenských udalostí). To môže zahŕňať aj tých, ktorých zamestnanie si vyžaduje osobný kontakt s mnohými ďalšími. Aplikácia tohto prístupu môže byť v súlade s úsilím o zníženie celkového počtu prípadov a urýchlenie znovuoťvorenia národa (a teda oživenie ekonomiky). Avšak nemusí sa to zhodovať s celkovým cieľom znižovania chorobnosti a úmrtnosti vzhľadom na heterogenitu rizikových faktorov pre závažné ochorenia spojené s COVID-19 v rôznych komunitách so zvýšeným rizikom šírenia.

Na čo najpresnejšie dosiahnutie cieľov očkovacieho programu COVID-19 bude pravdepodobne potrebná kombinácia ďalších stratégií stanovenia priorit. Najobzretejším prístupom by bolo uprednostnenie kombinácie osôb starších ako 65 rokov, osôb s komorbiditou, osôb poskytujúcich

„inštrumentálnu hodnotu“ a osôb s najvyšším rizikom šírenia chorôb.

4. Dostupnosť vakcín pre rozvojové krajiny (pre chudobné štáty sveta)

Podľa analýzy Medzinárodnej federácie spoločností Červeného kríža a Červeného polmesiaca (IFRC) drvivá väčšina vakcíny proti ochoreniu COVID-19 bola podaná v krajinách s vysokými príjmami. Takmer 70 percent doteraz podaných dávok vakcíny sa zrealizovalo v **50 najbohatších krajinách sveta**.

Naproti tomu v 50 najchudobnejších krajinách bolo podaných iba 0,1% dávok vakcíny. IFRC varuje, že táto nerovnosť je alarmujúca a mohla by sa potenciálne obrátiť proti smrteľnému a ničivému účinku.¹⁴

Pán Jagan Chapagain, generálny tajomník IFRC (Medzinárodná federácia spoločností Červeného kríža a Červeného polmesiaca), povedal: *"Je to alarmujúce, pretože je to nespravodlivé a pretože by to mohlo predĺžiť alebo dokonca zhoršiť túto hroznú pandémiu. Poviem vám to jasne: V úsilí o ukončenie tejto pandémie, všetci veslujeme na tej istej*

lodi. Nemôžeme obetovať tých, ktorým hrozí najväčšie riziko v niektorých krajinách, aby osoby s najmenším rizikom mohli byť zaočkované v iných."

" Spravodlivé rozdelenie vakcín COVID-19 medzi krajinami a v rámci nich je viac ako morálny imperatív: je to jediný spôsob, ako vyriešiť najnaliehavejšiu krízu v oblasti verejného zdravia našej doby. Bez rovnomerného rozdelenia nebudú v bezpečí ani tí, ktorí sú očkovaní."

IFRC varuje, že ak zostanú neočkované veľké skupiny obyvateľstva vo svete, vírus COVID-19 bude naďalej cirkulovať a mutovať. To môže viesť k vzniku kmeňov, ktoré nereagujú na vakcíny, čo umožňuje vírusu infikovať ľudí, ktorí už mohli byť očkovaní.¹⁵

O potrebe dodať a sprístupniť aktuálne vakcíny proti COVID-19 hovoril aj pápež František vo vianočnom posolstve *Urbi et Orbi*. Doslova povedal, že *„pokiaľ majú vakcíny „zasvietiť a priniesť nádej celému svetu, musia byť k dispozícii všetkým... zvlášť pre najzraniteľnejších a najnúdznejších vo všetkých oblastiach planéty."* Tieto zásady spravodlivosti,

¹⁴ <https://reliefweb.int/report/world/covid-19-warning-deadly-consequences-vaccine-inequality-ifrc-launches-plan-help> (správa bola zverejnená 4. februára 2021 v Ženeve)

¹⁵ Porov. <https://reliefweb.int/report/world/covid-19-warning-deadly-consequences-vaccine-inequality-ifrc-launches-plan-help>

*solidarity a inklúzie musia byť základom akéhokoľvek špecifického a konkrétného zásahu v reakcii na pandémiu.*¹⁶

V snahe podporiť spravodlivú distribúciu vakcín IFRC 4. februára 2021 oznámila nový plán vo výške 100 miliónov švajčiarskych frankov, ktorého cieľom je podpora imunizácie 500 miliónov ľudí proti COVID-19.

V rámci tohto plánu budú spoločnosti Červeného kríža a Červeného polmesiaca podporovať národné úsilie o očkovanie v mnohých oblastiach počas plánovacích a implementačných fáz. Bude to zahŕňať úsilie o vybudovanie dôvery vo vakcíny a potlačenie dezinformácií o ich účinnosti - zásah, ktorý je čoraz dôležitejší, pretože miera vážavosti vakcín sa zvyšuje po celom svete.

Dobrovoľníci Červeného kríža a Červeného polmesiaca budú tiež vyhľadávať naše komunity a jednotlivcov, ktorí sú ekonomicky, sociálne alebo geograficky izolovaní,

aby sa zabezpečilo ich zapojenie do úsilia o očkovanie. A vyškolený personál bude v mnohých krajinách zodpovedný za fyzické dodávanie očkovacích látok rizikovým a zraniteľným skupinám.¹⁷

5. Miera zodpovednosti za následky vakcín proti COVID-19

Európska komisia na svojej webovej stránke uvádza požiadavky na údaje, aby sa vakcína mohla núdzovo použiť. V prípade podmieneného povolenia na uvedenie na trh (Emergency Use Authorisation and a Conditional Marketing Authorisation CMA) agentúra EMA dôkladne vyhodnotí všetky požadované informácie, aby potvrdila, že **prínos preváži riziká spojené s liekom**. Napríklad okrem údajov preukazujúcich bezpečnosť a účinnosť musia údaje predložené v žiadosti o povolenie na uvedenie vakcín COVID-19 na trh obsahovať informácie o:

- skupinách ľudí, ktorým sa má vakcína podať;

¹⁶ Porov. Vatikánska komisia COVID-19 v spolupráci s pápežskou Akadémiou pre život, *Vakcína s rovným prístupom pre všetkých, Dvadsať bodov pre spravodlivejší a zdravší svet*, In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/vakcina-s-rovnym-pristupom-pre-vsetkych>

¹⁷ <https://reliefweb.int/report/world/covid-19-warning-deadly-consequences-vaccine-inequality-ifrc-launches-plan-help>

- farmaceutickej kvalite a čistote vakcíny;
- výrobe a kontrole šarží;
- súlade s medzinárodnými požiadavkami na laboratórne testovanie a vykonávanie klinických pokusov; typy imunitných odpovedí;
- vedľajších účinkoch napr. pokiaľ ide o starších ľudí alebo tehotné ženy;
- etiketu a príbalový leták;
- spôsobe riadenia a monitorovania rizík po povolení vakcíny.

Postup podmieneného povolenia na uvedenie na trh poskytuje občanom potrebnú záruku, že sa pri zavádzaní programov hromadného očkovania uplatňuje celá škála požiadaviek, vrátane nezávislých kontrol, ktoré na šaržiach vakcín vykonáva sieť úradných laboratórií na kontrolu liekov (Official Medicines Control Laboratories OMCL) predtým, ako sa vakcína dostane k pacientovi.

Ak členský štát udelí povolenie na núdzové použitie, sám rozhodne, ktoré údaje sú potrebné na udelenie tohto povolenia a aké požiadavky bude na použitie vakcíny a dohľad nad ňou ukladať. Je preto možné, že sa

vyžadujú menej podrobné údaje a že sa ukladajú menej prísne povinnosti ako v rámci procesu podmieneného registráciou, ktoré sa týkajú napríklad:

- výrobného procesu vakcíny;
- certifikácie stavu správnej výrobnnej praxe (good manufacturing practice GMP) zariadení, v ktorých sa má vakcína vyrábať;
- rozsahu klinických údajov vrátane veľkosti dostupnej bezpečnostnej databázy a analýz klinických údajov o účinnosti.

Zatiaľ čo úplné využitie ustanovení osobitne stanovených v právnych predpisoch EÚ pre mimoriadne situácie urýchľuje postup schvaľovania, dôkladnosť hodnotiaceho rámca CMA a rozsah údajov hodnotených EMA môžu vyústiť do procesu, ktorý si vyžaduje viac času ako postup povoľovania núdzového použitia.¹⁸

Podľa Európskej komisie **zodpovednosť za výrobok vždy nesie spoločnosť, ktorá je držiteľom povolenia na uvedenie na trh.** Spoločnosti sú zodpovedné za

¹⁸ <https://vaccination-info.eu/en/covid-19/covid-19-vaccines>

bezpečnosť svojich výrobkov a majú osobitné povinnosti:

- povinnosť vykonávať úplný plán monitorovania rizík,
- nahlasovať akékoľvek nepriaznivé účinky výrobku a prijímať potrebné následné opatrenia.

EÚ niektoré pravidlá týkajúce sa vakcín upravila s cieľom zabezpečiť bezpečnú a účinnú vakcínu v kratšom čase. Pravidlá týkajúce sa bezpečnostných noriem sú však rovnako prísne ako predtým a aj v tomto prípade stále platí smernica o zodpovednosti za výrobky. Inými slovami, tvrdenia, že Komisia uzavrela zmluvy, podľa ktorých výrobcovia vakcín nie sú zodpovední za prípadné vedľajšie účinky, sú jednoducho nepravdivé.¹⁹

Ako príklad uvádzame dokument austrálskej vlády pod názvom *Postup vakcinácie Covid 19 Austrálskej vlády*, v ktorom sa uvádza, za čo je zodpovedná austrálska vláda:

- výber a nákup vakcín;
- formálne akceptovať vakcíny od dodávateľov a zabezpečiť, aby spĺňali požadované normy;

- bezpečná preprava dávok vakcíny na miesta skladovania a podávania v rámci každého štátu a územia a medzi týmito miestami a miestami očkovania, ak to považuje za potrebné;
- špecifikácia prioritných populácií, čerpanie z rád od ATAGI;
- stanovenie všeobecných zásad pre plánovanie imunizácie;
- stanovenie minimálnych požiadaviek na odbornú prípravu imunizačných pracovníkov a poskytovanie usmernení o vhodných pracovných silách pre rôzne fázy imunizačného programu;
- stanovenie typov a minimálnych požiadaviek na miesta očkovania;
- klinické riadenie podávania vakcín;
- vývoj a realizácia národnej komunikačnej kampane;
- stanovenie požiadaviek na zber údajov, podávanie správ a monitorovanie nežiaducich udalostí prostredníctvom TGA

¹⁹ Porov. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation_sk

(Therapeutic Goods administration).²⁰

Osobná zodpovednosť za očkovanie proti COVID-19.

Vatikánska Komisia COVID-19 v spolupráci s Pápežskou akadémiou pre život v note s názvom *Vakcína s rovným prístupom pre všetkých, Dvadsať bodov pre spravodlivejší a zdravší svet* v bode 13 uvádza, že v rámci morálnej zodpovednosti je potrebné zdôrazniť vzťah medzi **osobným zdravím** a **verejným zdravím** a ich vzájomnú závislosť. Vo svetle toho prepojenia Vatikánska komisia COVID-19 zdôrazňuje, že jednotlivec má prijať zodpovedné rozhodnutie, nakoľko odmietnutie očkovania môže predstavovať hrozbu pre druhých. To platí aj vtedy, ak je pre jednotlivca dostupná iba vakcína, pri ktorej výrobe boli použité bunkové kultúry z potratených ľudských plodov.²¹ V takýchto prípadoch totiž,

ako uvádza Kongregácia pre náuku viery, je možné považovať za „morálne prijateľné“, za jasných podmienok, „dať sa zaočkovať vakcínami proti Covidu-19, pri ktorých výskume a výrobe boli použité bunkové rady z potratených plodov“. Je to vec pasívnej materiálnej spolupráce (v protiklade ku formálnej spolupráci), nakoľko je nepriama a vzdialená, zvlášť s ohľadom na úmysel, na ktorom stojí rozhodnutie, súvislosťou s preukázaným nemorálnym skutkom a súčasnými okolnosťami, v ktorých sa nachádzame. Preto kritériá, pre ktoré by bolo rozhodnutie o očkovaní eticky neprípustné nie sú zaväzujúce. Z daného dôvodu môže takéto odmietnutie vážne ohroziť verejné zdravie.²²

6. Dôvody na povinné/nepovinné očkovanie

Má byť očkovanie proti ochoreniu COVID-19 povinné alebo dobrovoľné? Môže štát/vláda nariadiť očkovanie ako

²⁰ Porov. AUSTRALIAN GOVERNMENT, *AUSTRALIAN COVID-19 VACCINATION POLICY*, 2020/12, In: <https://www.health.gov.au/sites/default/files/documents/2020/11/australian-covid-19-vaccination-policy.pdf>

²¹ Porov. Vatikánska komisia COVID-19 v spolupráci s Pápežskou akadémiou pre život, *Vakcína s rovným prístupom pre všetkých, Dvadsať bodov pre spravodlivejší a zdravší svet*,

In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/vakcina-s-rovnym-pristupom-pre-vsetkych>

²² *Nota sulla moralità dell'uso di alcuni vaccini anti-Covid-19*, In: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/12/21/0681/01591.html#it>

povinné? Za akých okolností môže nariadiť štát/vláda očkovanie ako povinné?

Vatikánska kongregácia pre náuku viery sa vyjadruje k otázke, či má byť očkovanie povinné alebo dobrovoľné takto: „*Praktickému rozumu je zrejmé, že očkovanie zvyčajne nie je morálna povinnosť, a preto musí byť dobrovoľné. V každom prípade z etického hľadiska mravnosť očkovania závisí nielen na povinnosti chrániť svoje zdravie, ale aj na starostlivosti o spoločné dobro. Platí, že pri neexistencii iných prostriedkov na zastavenie alebo len na prevenciu epidémie možno očkovanie odporučiť, najmä pre ochranu najslabších a najviac vystavených osôb. Tí, ktorí z dôvodu svedomia odmietajú vakcíny vyrobené s pomocou bunkových línií pochádzajúcich z potratených plodov, musia sa však usilovať s pomocou iných preventívnych prostriedkov a vhodným správaním o to, aby sa nestali nositeľmi infekcie. Najmä sa musí vyhnúť akémukoľvek ohrozeniu zdravia tých, ktorí z lekárskeho alebo iných dôvodov nemôžu byť zaočkovaní a ktorí sú tými najzraniteľnejšími osobami.*“²³

Kongregácia zdôrazňuje dobrovoľnosť očkovania, ale tak isto zdôrazňuje aj morálnu povinnosť chrániť svoje zdravie a chrániť najslabšie osoby a najviac ohrozené osoby, ako sú zdravotníci a chrániť aj osoby, ktoré z lekárskeho a iných dôvodov nemôžu byť zaočkované.

Profesor Sýkora povinnosť očkovania zdôvodňuje takto:

V prípade infekčných chorôb však infikovaný jedinec je nielen **pacientom**, ale aj **vektorom**, **prenášačom infekcie** - príčinou ochorenia iných osôb. Už nejde len o jeho telo, jeho zdravie, jeho život, ale aj o zdravie a životy ostatných, ktorých svojou chorobou ohrozuje. Etika infekčných chorôb preto musí byť **posudzovaná z perspektívy verejného zdravotníctva**, ktorého úlohou nie je liečiť, ale predchádzať ochoreniam a ktoré sa sústreďuje na zdravie populácie, na zdravotný stav celej spoločnosti. Príkladom obmedzenia slobody jednotlivca je na Slovensku zákon o ochrane fajčiarov z r. 2004, ktorý zakazuje fajčiť vo verejných priestoroch. Jeho rešpektovanie nie je založené na dobrovoľnosti. Fajčenie však

²³ Nota sulla moralità dell'uso di alcuni vaccini anti-Covid-19, In: <https://press.vatican.va/content/salastampa/i>

neohrozuje len fajčiara, ale aj jeho okolie a rakovinotvorné látky vdychujú aj nefajčiari v jeho blízkosti. A tak otázka stojí, ako k tomu príde nefajčiar, že mu niekto iný svojím fajčením spôsobí rakovinu?

S covidom-19 je to podobné. Ako k tomu príde niekto, kto dostane infekciu od niekoho, kto vedel, že je infikovaný, no napriek tomu, odvolávajú sa na slobodu pohybu, ignoroval dobrovoľnú karanténu? „*Sloboda jednotlivcov nemôže byť absolútna: moja sloboda sa končí tam, kde ohrozuje slobodu druhého.*“²⁴

Savulescu z filozofickej fakulty Oxfordskej univerzity rozvíja polemiku, či má byť očkovanie povinné, respektíve dobrovoľné. Podľa neho dva faktory ovplyvňujú skutočnosť, aby očkovanie bolo povinné:

1. Pri vysoko nákazlivých a závažných ochoreniach, napríklad s charakteristikami podobnými kiahňam sa majú prijať očkovacie opatrenia.
2. Na eradikáciu (vykorenenie) choroby, ak je choroba vážna a ak je eradikácia v dosahu.

Vzhľadom na šírenie ochorenia COVID 19 na globálnej úrovni podľa Savulescu musia existovať silné dôvody na to, aby bolo akékoľvek očkovanie povinné. Pričom musia byť splnené štyri podmienky:

1. Existuje vážne ohrozenie verejného zdravia.
2. Vakcína je bezpečná a účinná.
3. Povinné očkovanie má v porovnaní s inými alternatívami vynikajúci profil, náklady a prínos.
4. Úroveň nátlaku je primeraná.

Každá z týchto podmienok musí byť analyzovaná a vyhodnotená aj z pohľadu etiky.²⁵

Záver

Je nesporné, že ochorenie COVID-19 a vakcinácia vyvolávajú mnoho etických a praktických otázok. Tá najpodstatnejšia otázka pre každého jednotlivca je: Dať alebo nedať sa zaočkovať? Nepoškodí vakcína moje zdravie? Môžem dôverovať výrobcovi vakcíny? Môžem dôverovať úradom, ktorí vakcínu schválili? Nebude mať vakcína pre mňa závažné nežiadúce účinky? To všetko sú oprávnené otázky pre každého jednotlivca. Cirkev

²⁴ SÝKORA, P. *Môže byť povinné očkovanie proti koronavírusu etické?* In: <https://www.ucm.sk/sk/aktuality/detail/2712/>

²⁵ Porov. SAVULESCU, J. *Good reasons to vaccinate: mandatory or payment for risk?* In: *Journal of Medical Ethics*, Február 2021- Volume 47-2.

zdôrazňuje, že vakcinácia musí byť dobrovoľná, ale jedným dychom dodáva, že očkovanie je morálne prípustné a že pri rozhodovaní dať alebo nechať sa očkovať musí mať každý človek na zreteli svoje zdravie a zdravie najzraniteľnejších osôb, ktoré ho obklopujú.

Zoznam použitej literatúry:

AUSTRALIAN GOVERNMENT,
*AUSTRALIAN COVID-19
VACCINATION POLICY,*
2020/12, In:
<https://www.health.gov.au/sites/default/files/documents/2020/11/australian-covid-19-vaccination-policy.pdf>

ČESKÁ BIKUPSKÁ KONFERENCE,
Stanovisko České biskupské
konference k očkování proti
covid-19, In:
<https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/201222stanovisko-ceske-biskupske-konference-k-ockovani-proti-covid-19>

GUPTA R., MORAIN S. R. *Ethical allocation of future COVID-19 vaccines*, In: J Med Ethics Epub ahead of print: [please include Day Month Year].

doi:10.1136/medethics-2020-106850
<https://jme.bmj.com/content/early/2020/12/16/medethics-2020-106850>

Nota sulla moralità dell'uso di alcuni vaccini anti-Covid-19, In:
<https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/12/21/0681/01591.html#it>

Michal Oláh: Sociálne poradenstvo. Implementačná agentúra Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. 2017. 38 s. ISBN 9788089837175

PRENTICE, D. Update: COVID-19 Vaccine Candidates and Abortion-Derived Cell Lines, In:
<https://lozierinstitute.org/update-covid-19-vaccine-candidates-and-abortion-derived-cell-lines/>

REDAKCIA NPZ, *Očkovanie proti COVID-19*, In:
[https://www.npz.sk/sites/npz/Stranky/NpzArticles/2020_12/Ockovanie_proti_COVID-](https://www.npz.sk/sites/npz/Stranky/NpzArticles/2020_12/Ockovanie_proti_COVID-19)

19.aspx?did=6&sdid=81&tuid=0
&

SAVULESCU, J. *Good reasons to vaccinate: mandatory or payment for risk?* In: Journal of Medical Ethics, Február 2021- Volume 47-2, ISSN 0306-6800 In: <https://jme.bmj.com/content/47/2/78>

Stanovisko České biskupské konference k očkování proti covid-19, In: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/201222stanovisko-ceske-biskupske-konference-k-ockovani-proti-covid-19>

SÝKORA, P. *Může být povinné očkování proti koronavíru etické?* In: <https://www.ucm.sk/sk/aktuality/detail/2712/>

VATIKÁNSKA KOMISIA COVID-19 V SPOLUPRÁCI S PÁPEŽSKOU AKADÉMIOU PRE ŽIVOT, Vakcína s rovným prístupom pre všetkých, Dvadsať bodov pre spravodlivejší a zdravší svet,

In:
<https://www.kbs.sk/obsah/sekciah/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/vakcina-s-rovnym-pristupom-pre-vsetkych>
https://www.npz.sk/sites/npz/Stranky/NpzArticles/2020_12/Ockovanie_proti_COVID-19.aspx?did=6&sdid=81&tuid=0
&
<https://reliefweb.int/report/world/covid-19-warning-deadly-consequences-vaccine-inequality-ifrc-launches-plan-help>
<https://reliefweb.int/report/world/covid-19-warning-deadly-consequences-vaccine-inequality-ifrc-launches-plan-help>
<https://vaccination-info.eu/en/covid-19/covid-19-vaccines>
https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation_sk

Kontakt na autora:
Peter Vansač

Prof. ThDr. Peter Vansač, PhD.

Sociálno-zdravotnícke spektrum

Social Health Spectrum

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej
práce, sv. Alžbety Bratislava

Detašované pracovisko Bl. Metóda

Dominika Trčku Michalovce

E-mail: pvansacinet.sk